

costaid

Coping Strategies Against Information Disorder

Наръчник за обучители

Co-funded by
the European Union

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (EACEA). Нито Европейският съюз, нито EACEA могат да носят отговорност за тях.

Автори :

*Елиане Смитс ван Ваесберге и Тим Паулус - Институт Вервей-Йонкер
(главни редактори)*

Лийн Д'Хененс и Джойс Висенберг – Католически университет Льовен

Цветалина Генова - Международен институт по мениджмънт

Волфганг Айзенрайх - Научна инициатива Долна Австрия

Соня Берко Айзенрайх - Институт Интегра

Аленка Валяшкова - QUALED

Пантелис Балаурас - CONNEXIONS

Декларация за авторските права:

Това произведение е лицензирано под международен лиценз Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Можете свободно да:

- споделяте - копирате и разпространявате материал на всякакъв носител или формат
- адаптирате - ремиксирате, трансформирате и надграждате материала

при следните условия:

- Признаване на авторството - трябва да посочите подходящо авторство, да предоставите връзка към лиценза и да посочите дали са направени промени. Можете да направите това по всеки разумен начин, но не и по начин, който предполага, че лицензодателят ги одобрява или използва.
- Некомерсиално ползване - нямате право да използвате материал за търговска цел.
- Еквивалентно споделяне - ако ремиксирате, трансформирате или надграждате материал, трябва да разпространявате своя принос под същия лиценз като оригинала.

Глава 2

Действия и умения

Целева група

Тези насоки са насочени към т.нар. "first-liners" (хората от първите редици и обучители). "First-liners" е всеобхватен термин за всички хора в пряк контакт с лица, които са уязвими към информационно разстройство, с акцент върху групите в професионалното образование. Примери за хора, които попадат в обхвата на този общ термин, са: възпитатели, учители, младежки съветници и консултанти, социални работници и младежки работници. Това обаче не е изчерпателен списък. Обхватът на този проект включва и други хора, работещи в сферата на образованието, социалните грижи или здравеопазването.

Целева група	2
2.1 Въведение към тази глава	1
Връзката между дезинформацията и радикализацията	1
2.2 Идентифициране и действие при радикализация	3
Въпрос 1: Какви основни познания за радикализацията трябва да имате като професионалист?	3
Зависимост от контекста.....	3
Как да се справяме със зависимостта от контекста.....	4
Въпрос 2: как специалистите могат да разпознават и тълкуват сигналите за възможна радикализация при младите хора? Какви са перспективите за действие в случай на радикализация или избягване на радикализация?	6
Сигнали за червен флаг	6
Придобити знания и начин на мислене.....	7
Въпрос 3: Кога, как, с кого и при какви условия трябва да споделяте/докладвате сигнали за възможна радикализация при младите хора?	7
Процедура за идентифициране на радикализация.....	7
Афективен професионализъм.....	8
Предотвратяване на предубеждения.....	10
Търсене на основни проблеми.....	10
Въпрос 4: Как можете да се намесите превантивно в процеса на радикализация, като се съсредоточите върху защитните фактори?	12
Устойчивост.....	12
Индивидуална устойчивост	15
Устойчивост в рамките на общностите	16
Обществена устойчивост	16
Ефективни елементи в защитните програми.....	16

2.3 Идентификатор за цифрови умения	19
2.4 Как да разпознаваме невярна информация	20
Инструменти за проверка на фактите.....	20
Уебсайтове за проверка на фактите	20
Разширения за браузър	21
Обратно търсене на изображения	22
Инструменти за проверка на социалните медии.....	22
Как да бъдете медийно интелигентни?	23
Съвети за подобряване на способността ви да разпознавате невярна информация ..	24
Основни компетенции за медийна грамотност	26
Образователни инструменти	27
2.5 Агенти на промяната.....	29
Фокус върху EurОМо, Наблюдение на собствеността на евромедиите.....	30
2.6 Препратки	32

2.1 Въведение към тази глава

За да могат хората от първите редици да обсъждат дезинформацията с младежите, е важно те да са наясно с определени умения и да ги използват в разговора. Наблюдението на признаците на вяра в мис- и дезинформация обаче е по-сложно, отколкото изглежда. Самата вяра в дезинформацията не се наблюдава, освен когато е откровена. Ето защо може да се смята за трудно да се разпознае кога някой вярва в дезинформация и когато тя бъде разпозната, как да се реагира по подходящ начин. Въпреки това вярата в дезинформацията е тясно свързана с процеса на радикализация. Съществува литература, в която са описани подходящи начини за наблюдение и реакция на ранните признаци на радикализация при младежите. В тази глава ще бъдат дадени съвети и умения за разпознаване на тези признаци и за ефективно справяне с тях. На първо място, хората в първите редици трябва да имат възможност да идентифицират радикализацията чрез мис- и дезинформация сред младите хора. След това тази тема трябва да бъде повдигната в разговор по един непредубеден начин, за да се помогне ефективно на младежите. Лицата от първите редици ще трябва да мислят критично за информацията, която събират по време на тези разговори, за да преценят как и защо младежите вярват в това, в което вярват. Информация за тези умения за водене на разговори, умения за критична оценка на информацията и съвети за разпознаване на убежденията в невярна информация в контекста на радикализацията ще бъдат разгледани в тази глава. Преди това обаче ще бъде обяснена по-обстойно връзката между вярата в мис- и дезинформация и радикализацията.

Връзката между дезинформацията и радикализацията

Както е обяснено в *Глава 1: Разбиране на "фалшивите новини"*, дезинформацията използва когнитивните отклонения и психологическите уязвимости, като например пристрастието към потвърждаване и ефекта на илюзорната истина, за да манипулира възприятията на хората за реалността. Повтарянето на фалшива информация увеличава нейната възприемана достоверност, което прави хората по-възприемчиви към радикални идеологии, които съответстват на тези фалшиви разкази. Възникналите в резултат на това ехо камери в социалните медии допълнително затвърждават тези изкривявания, засилвайки тенденциите към радикализация.

Кампаниите за дезинформация често се възползват от съществуващите обществени противоречия, като изострят напрежението по идеологически, политически или религиозни признаци. Тъй като дезинформацията подсилва вече съществуващи убеждения, тя подхранва усещането за "ние срещу тях", създавайки среда, благоприятна за радикализация. Подстрекателското съдържание, което демонизира определени групи, може да накара хората да възприемат насилието или

екстремистките действия като оправдано средство за противодействие на възприеманите заплахи.

Разпространението на дезинформация подкопава доверието в утвърдените институции, включително основните медии, правителствени органи и академични институции. Тъй като хората губят вяра в способността на тези институции да предоставят точна информация, те могат да се обърнат към алтернативни, често радикални, източници за насоки и одобрение. Тази промяна допълнително ги излага на екстремистки внушения, които резонират с тяхното разочарование.

Накратко, дезинформацията се създава и разпространява с оглед на определен, често радикален, контекст. Разпространението на тази дезинформация гарантира, че повече хора ще се докоснат до нея, което убеждава повече хора да повярват в този материал. Това е важна стъпка в процеса на радикализация.

Процесът на радикализация обаче може да бъде наблюдаван. В следващите подглави е предоставена информация за това как да се идентифицира и проактивно да се реагира на този процес.

2.2 Идентифициране и действие при радикализация

За да могат служителите на първите редици правилно да разпознават, тълкуват и действат в случай на радикализация, са необходими насоки за това. Някои специалисти в областта на работата с младежи разработиха редица базови въпроси, които послужиха за основа при създаването на няколко препоръки с цел най-ефективно справяне с радикализацията сред младежите. Тези въпроси са:

1. Какви основни познания за радикализацията трябва да имате като професионалист?
2. Как професионалистите могат да разпознават и тълкуват сигналите за възможна радикализация при младите хора? Какви са перспективите за действие в случай на радикализация или избягване на радикализация?
3. Кога, как, с кого и при какви условия трябва да споделяте/докладвате сигнали за възможна радикализация при младите хора?
4. Как можете да се намесите превантивно при радикализация, като се съсредоточите върху защитните фактори?

В следващите параграфи ще бъдат дадени отговорите на тези въпроси, както и някои препоръки за това какво е важно да се има предвид, когато се опитваме да идентифицираме, тълкуваме и действваме срещу радикализацията сред младите хора.

Въпрос 1: Какви основни познания за радикализацията трябва да имате като професионалист?

ЗАВИСИМОСТ ОТ КОНТЕКСТА

Радикализацията като социален проблем се характеризира с променяща се сложност и неструктуриран характер. Обликът на радикализацията (като например основната идеология и формите на проявление) се променя с течение на времето и обстоятелствата (контекста). Тя включва непрекъснати промени, несигурност, различни и противоречиви гледни точки и интереси на различни заинтересовани страни. Освен това често е трудно да се определи кога е налице достатъчно информация и кога е готова професионална намеса. Затова радикализацията като явление понякога се нарича "порочен проблем", който изисква динамичен подход. Това е динамично явление, което изисква динамична перспектива за справяне с него. Професионалистите трябва да се научат да се справят с тези промени и несигурност. Въпреки че динамичният характер на радикализацията поставя различни предизвикателства пред специалистите по въпросите на младежта, има начини да се намерят насоки. В ръководството се приема, че работата с радикализацията е от полза за "контекстно-ориентирания подход". Това означава, че специалистите вземат предвид (променящите се) обстоятелства и среда на младите хора и се

съсредоточават върху укрепването на тяхната социална и обществена устойчивост с цел предотвратяване на радикализацията. Това изисква професионална нагласа, при която специалистите постоянно оценяват кои действия са пропорционални и ефективни. Три начина на работа са съобразени с неструктурирания (и следователно непредсказуем) характер на радикализацията. В идеалния случай тези три начина на работа се осъществяват едновременно:

- Изпробване на нови неща, подходи и интервенции (експериментиране и иновации).
- Редовно оценяване и обсъждане на работата по темата за радикализацията, например чрез изследвания, както и чрез (методично) разглеждане и надзор (оценяване и разглеждане).
- Използване на професионалисти, които оказват влияние върху младите хора и семействата чрез своята специфична мотивация, ангажираност и умения (превъзходни и отлични професионалисти).

Как да се справяме със зависимостта от контекста

Във всеки процес на разработване винаги има несигурност. В рамките на контекстно-ориентирания подход към работата по радикализацията се прилага мислене по сценарии. Това е метод, който позволява да се създаде представа за това, което потенциално може да се случи в (близкото) бъдеще, в допълнение към наличната фактическа информация за младия човек. Той помага да се разберат възможните последици или въздействие, които то може да има, и за кого. Мисленето по сценарии може да ви помогне да предприемете действия в несигурни ситуации или когато липсва информация. Можете да прилагате сценарийното мислене в различни моменти и в различни ситуации, независимо дали в ситуации на място (кризисно), или когато имате повече време за размисъл. В крайна сметка мисленето по сценарии се върти около способността да се задават въпроси за обстоятелствата (контекста) и какво означава това за младия човек (въздействие). Трябва да се наблегне и на структурното обучение и сътрудничеството.

Също така е много важно хората на първите редици да се съобразяват с индивидуалните особености на младия човек. Те трябва да бъдат предпазливи при използването на термина "радикализация". Това е така, защото този термин е заклеймен. Радикализацията е явление, което предизвиква силни образи и страхове. Етикетирането на дадено поведение или явление като "радикализация" може да има значителни (отрицателни) последици за всички участващи страни: за самия млад човек, за неговото обкръжение и за отношенията между младия човек и специалистите по въпросите за младежта. Освен това радикализацията като процес е свързана с висока степен на непредсказуемост, поради което един етикет винаги е неподходящ. Например, младите хора могат да преминат през процес на "дерадикализация" след фаза на радикализация. Освен това много млади хора със силни идеали вече имат враждебна позиция към начина, по който се подхожда към тях

и им се поставят етикети. Ето защо има голяма вероятност етикетирането да влоши ситуацията и да накара младите хора да се отдръпнат от контакт и помощ. В такива случаи постигаме обратното на това, което цели настоящото ръководство, а именно да разглеждаме, овластяваме и насочваме младия човек в контекста на собственото му развитие, като същевременно се занимаваме с опасения относно поведението или обстоятелствата.

Поради постоянно променящия се контекст на радикализацията акцентът трябва да бъде поставен върху превенцията, а не върху самите радикални идеи. Трябва да сте наясно, че радикалните идеи могат да бъдат част от фазата на юношеството и сами по себе си може да не са причина за безпокойство, а по-скоро да са в съответствие със здравословното развитие и търсенето на идентичност. Въпреки това младите хора могат да бъдат въввлечени в радикални възгледи, които представляват опасност за собственото им развитие или за заобикалящата ги среда.

При оценката на случая и разработването на подход хората от първите редици трябва да вземат предвид и наличните знания за рисковите, задействащите и защитните фактори за радикализация. Фокусирайте се предимно върху повишаване на устойчивостта чрез засилване на защитните фактори срещу радикализация. Рисковите фактори за радикализация са фактори (поведение, обстоятелства, характеристики), които могат да увеличат вероятността от поява и развитие на радикализация при младите хора. Освен това конкретни събития, често в комбинация, могат да инициират, ускорят (или забавят) или дори да обърнат процеса на радикализация. Те са известни като задействащи фактори. Защитните фактори допринасят за положителното развитие на децата и младите хора и могат да бъдат от голяма полза както в ранните етапи на превенция, така и в етапите, в които радикализацията без насилие вече буди загриженост. Укрепването на защитните фактори не се фокусира върху недостатъците, а инвестира в способностите на младия човек и неговата среда. Изследванията показват, че укрепването на положителните фактори е по-лесно от смекчаването на отрицателните условия. Разбирането на рисковите, задействащите и защитните фактори дава насоки за превантивни подходи срещу радикализацията.

Наред с това хората от първите редици трябва да разберат ролята, която информационното разстройство и каналите за комуникация, както онлайн, така и офлайн, играят в процеса на радикализация. Ролята на тези понятия може да бъде намерена в другите части на настоящите насоки.

Въпрос 2: как специалистите могат да разпознават и тълкуват сигналите за възможна радикализация при младите хора? Какви са перспективите за действие в случай на радикализация или избягване на радикализация?

Сигнали за червен флаг

Служителите, които работят на първа линия, трябва да развият чувствителност към "сигналите за червен флаг" и да използват структуриран инструмент. Не е необходимо специалистите да притежават специализирани познания за (постоянно променящите се) прояви на радикализация. Важно е обаче професионалистите да имат добре развита антена за "червени флагове" и да насочват своевременно лицата към подходяща помощ, както и да знаят как да търсят специализирана експертиза. Не съществуват контролни списъци, които могат точно да определят дали някой се радикализира. Реалността е по-сложна. Тя включва претегляне на сигналите и намиране на начин да се направи това в сътрудничество със специалисти. Стремете се да получите пълна картина на ситуацията. Използвайте структуриран инструмент, например нидерландския инструмент niet-pluis на Stichting School & Veiligheid (2020). Някои примери за сигнали за червен флаг са:

- Нарастващо усещане за принадлежност към определена (политическа, религиозна, етническа) група или обратното - усещане, че не принадлежат никъде.
- Прекъсване на стари приятелства в полза на нови приятели и социални контакти от радикална група.
- Определени изказвания и специфична употреба на езика, подчертаващи разделението "ние срещу тях", свързано с произхода и религията и/или насилието.
- Промени в настроението, изолиране или търсене на алтернативни начини за свързване с вас, социалната среда или семейството.
- Забележими промени в представянето в училище или отсъствия.
- Ангажиране с различни дейности в свободното време.
- Участие в демонстрации.
- Отхвърлящо отношение спрямо обществото и властите.
- Дистанциране от върховенството на закона, пренебрежение към системата или открито отхвърляне на авторитета на държавата.
- Промени в облеклото и външния вид, като например различна прическа (израстване или бръснене) или татуировки, символизиращи определена група.
- Неотдавнашно излагане на въздействието на един или повече задействащи фактори.

Придобити знания и начин на мислене

Хората на първите редици трябва също така да придобият знания и да използват инструменти и обучения, които помагат на специалистите да достигнат до професионална преценка и да обмислят даден случай. Уменията, които са полезни при разпознаването на признаци на радикализация, са например:

- Да могат да описват поведението и изявленията на младите хора възможно най-обективно, без да включват лични предположения.
- Ефективно оценяване на рисковете за безопасността чрез разграничаване на тревожните сигнали от нормалното развитие на младите хора в търсенето им на идентичност и израстване.
- Възприемане на широка перспектива чрез отчитане както на рисковете, така и на защитните фактори.
- Възприемане на интегриран поглед върху житейския свят на младия човек чрез събиране на информация за различните области на живота му.
- Създаване на съзнание за собствените норми и ценности, които влияят върху преценката.
- Обсъждане и осмисляне на случая чрез критично разглеждане на собствената преценка заедно с колегите.

Въпрос 3: Кога, как, с кого и при какви условия трябва да споделяте/докладвате сигнали за възможна радикализация при младите хора?

Процедура за идентифициране на радикализация

Хората на първите редици трябва да се запознаят и да използват "Процедурата за очертаване, тълкуване и споделяне на възможните признаци на радикализация". Важно е да не пазите в тайна възможните признаци на радикализация по отношение на даден млад човек. Хората на първите редици трябва да потърсят съвет относно тълкуването на признаците, потенциалните следващи стъпки и възможните рискове за безопасността, които биха могли да възникнат от провеждането на разговор с младия човек. Те следва да използват процедурата, описана по-долу, за очертаване, тълкуване и споделяне/докладване на признаци за възможна радикализация.

- **Стъпка 1:** Набележете сигналите за потенциална радикализация. Опитайте се да бъдете възможно най-обективни и ясно посочете кога е направено субективно тълкуване. Не забравяйте да опишете и признаците, които оспорват потенциалната радикализация.
- **Стъпка 2:** Направете рисковете за безопасността измерими. Може ли това поведение да представлява заплаха за самото лице? За някой друг?

- **Стъпка 3:** Потърсете съвет въз основа на описаните сигнали и, ако е възможно, стигнете до тълкуване. В тази стъпка трябва да се разгледат и възможните начини за проследяване на тези сигнали.
- **Стъпка 4:** Обсъдете сигналите с младия човек и/или неговите родители. Целта на разговора трябва да бъде добре описана. Не позволявайте това да бъде монолог, а поискайте отговор. Ако е необходимо, разгледайте възможностите за търсене на перспектива или техните желания за подкрепа, например.
- **Стъпка 5:** Оценка на рисковете (отново). След стъпки от първа до четвърта първоначалната оценка на рисковете може да се нуждае от корекции. Вземете информацията, научена в предишните стъпки, за да направите окончателната оценка на риска.
- **Стъпка 6:** Въз основа на конкретното описание на рисковете за сигурността и оценката на тяхната сериозност вземете решение дали сигналите за възможна радикализация трябва да се споделят навън.
- Ако поради сериозните рискове за сигурността е необходимо външно споделяне на информация, решете коя информация трябва да бъде споделена и на кого да бъде предоставена.

Афективен професионализъм

Служителите на първите редици трябва да практикуват отношението и уменията на "афективния професионализъм". Това означава, че като професионалист вие не работите предимно въз основа на авторитет и когнитивни действия, а по-скоро на установяване на връзка и проявяване на съпричастност/ангажираност към това, което засяга младия човек. Любовта към младите хора, съпричастността към тях, искреното им опознаване, интересът към тях и обръщането на внимание на положителните им страни са от решаващо значение. Сътрудничете си с други професионалисти, за да гарантирате, че младият човек е обграден възможно най-добре, като създадете система за социална подкрепа, която дава възможност за допускане на грешки. Недостатъчното познаване на младия човек увеличава вероятността от тунелно виждане при тълкуването на признаците на радикализация. Установяването на връзка е изключително важно. Връзката е също така и корекция.

Инструмент, който може да помогне за уменията за афективен професионализъм, което е важно за обсъждането на радикализацията и дезинформацията, е саморазкриването. Важно измерение на афективната работа е, че като младежки работник човек се представя пред младия човек като човешко същество. В зависимост от ситуацията е полезно да се сподели малко за собствените убеждения, ценности, идеали, разочарования, неудовлетвореност и гняв. Споделянето на своя опит, чувства и мисли се нарича "саморазкриване". Вие разкривате нещо за себе си, което преди това е било скрито. Саморазкриването е концепция, въведена от Алтман и Тейлър през 1973 г. в резултат на изследване на междуличностните отношения. Според тази концепция постепенното разкриване на чувствата и личния опит подпомага както

чувството на доверие, така и познанието, което имате за другия. Щом правите това по време на работата си като младежки работник, говорим за професионално саморазкриване. Това се случва вербално, невербално и контекстуално. Така например, като буквално казвате нещо, чрез изражението на лицето, позата на тялото и дори чрез марката и цвета на дрехите, които носите. Работникът, полагащ грижи за младежи, може да инициира саморазкриването, но и получателят на грижи може да го предизвика чрез задаване на лични въпроси.

Изследователите Шнелбахер и Лейсен разграничават четири вида саморазкриване в контекста на полагането на грижи:

- Разкриване на информация за преживявания или факти от живота на терапевта извън терапевтичната сесия или за лични възгледи или ценности.
- Осигуряване на яснота относно мисловния процес на терапевта, мотивите и обосновката на неговите действия, афективното състояние на терапевта.
- Разкриване на чувства, мисли или образи, предизвикани от историята на клиента.
- Разкриване на преживявания на пациента в терапевтичната връзка и с клиента в процеса на взаимодействие.

Като общо правило саморазкриването е полезно. В 80 % от проучванията ефектът от саморазкриването е благоприятен, а в 20 % - неблагоприятен. Ефектът е най-голям при фактора "възприета топлина", освен това човек харесва повече обгрижващия го. Умереното саморазкриване от страна на лицето, полагащо грижи, провокира саморазкриване от страна на човека, за когото се грижи. То обаче трябва да се разглежда в зависимост от контекста. При това се прилагат следните общи насоки:

- Разкривайте се рядко. Силата на саморазкриването се дължи именно на това, че то не е обичайно.
- Правете го обмислено и съзнателно. Опитайте се да разберете какво всъщност пита клиентът, преди да отговорите на въпрос, който изисква саморазкриване. Тогава може да се обсъди по-добре основната потребност на клиента.
Причините от страна на пациента могат да бъдат:
 - Това не е въпрос, а изразяване на позиция,
 - Клиентът изпитва терапевта,
 - Клиентът търси нещо, например увереност.
- Подбирайте внимателно думите: доколко съпричастен или емоционално натоварен е разказът, а също и степента на интимност трябва да съответстват на нуждите на пациента. Прекалено личното саморазкриване е сравнително неблагоприятно, но е необходима известна степен на интимност.
- Бъдете отзивчиви преди, по време и след саморазкриването. Затова не забравяйте да получите обратна връзка, чрез въпроси или наблюдение, за това как клиентът го приема, за да можете да се настроите допълнително.

Друг изследовател, Соневелд, отбелязва в контекста на работата с младежи, че да се говори открито за собствения опит не винаги е лесно и може да бъде съпроводено с

несигурност и съмнения. Саморазкриването трябва да се прави внимателно, защото от литературата знаем, че да покажеш уязвимост също крие рискове и капани. Това със сигурност се отнася и за темата за радикализацията. Напоследък е налична и литература, която дава представа за това как саморазкриването може да се използва методично и експертно в рамките на социалната работа и социалните грижи, какви са възможностите, капаните и рисковете в това отношение.

Предотвратяване на предубеждения

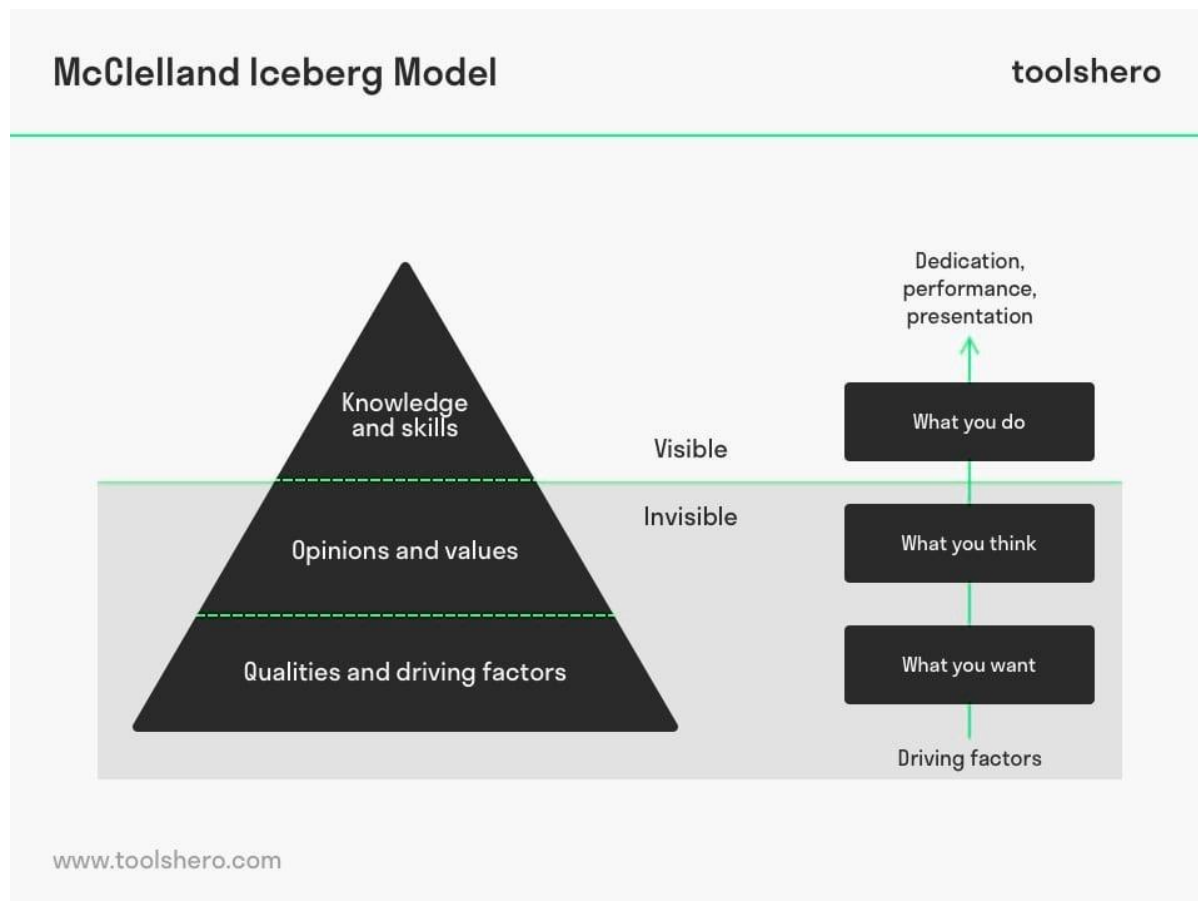
Хората на първите редици трябва да се замислят за собствените си действия и да избягват предубежденията в разговорите си с младите хора. Важен въпрос в това отношение е как специалистите могат да правят разлика между обективна (основана на указания) и субективна (свързана с контекста) преценка. Това не е лесен въпрос, тъй като професионалистите също са част от общество, в което съществуват косвени представи за различните групи. Социализацията в това отношение би могла да повлияе на собственото мислене и на някои предразсъдъци, което потенциално да замъгли обективната преценка. От решаващо значение обаче е да се възприеме правилната нагласа като професионалист, която е приканваща за участие в разговори, особено с младите хора (но също и с родителите). Собствените норми на хората от първите редици по отношение на радикализацията трябва да бъдат обект на редовно обсъждане както в екипа, така и в рамките на организацията. Размисълът и осъзнаването на собствените действия са от съществено значение, особено що се отнася до съществуващите стереотипи и предразсъдъци в обществото по отношение на определени групи. Това помага да се предотврати личната пристрастност, като позволява на специалистите да правят разлика между обективна (насоки) и субективна (свързана с контекста) преценка. Проучванията показват, че има четири основни елемента, които са от основно значение за ефективния диалог:

- Предоставяне на насоки за изследване на радикални послания.
- Отхвърляне на агресията.
- Диалогът трябва да бъде егалитарен.
- Отношенията трябва да се основават на доверие, така че юношите и младежите да се чувстват комфортно да изразяват своите съмнения.

Търсене на основни проблеми

Хората на първите редици трябва да се съсредоточат върху разпознаването и справянето с основните проблеми на младите и да вземат предвид това в професионалната си преценка, когато се занимават с радикализация. Психологически и други проблеми могат да са в основата на радикализацията на младите хора или да допринасят за нея. Поинтересувайте се от тези проблеми заедно с младия човек и ги

вземете предвид при професионалната преценка относно радикализацията. Като се справяте с основните проблеми, вие се справяте и с радикализацията. Например използвайте модела на айсберга от McClelland (1985) при съмнение за радикализация или прилагайте други методики, описани в ръководството, за да идентифицирате основните проблеми, свързани с радикализацията.

Източник: Mulder, 2015.

Видимо поведение

Провокативно поведение
Заплашителни изявления
(Подкрепа за) насилие
Позоваване на идеология

Членство в група

Невидими движещи фактори

Липса на благополучие
Проблемна употреба на медии
Преживявания, свързани с изолация
Конфликти въкъщи; неподходящо възпитание
Психологически и психиатрични проблеми
Леко интелектуално увреждане
Травматични събития в личния живот и социалната среда

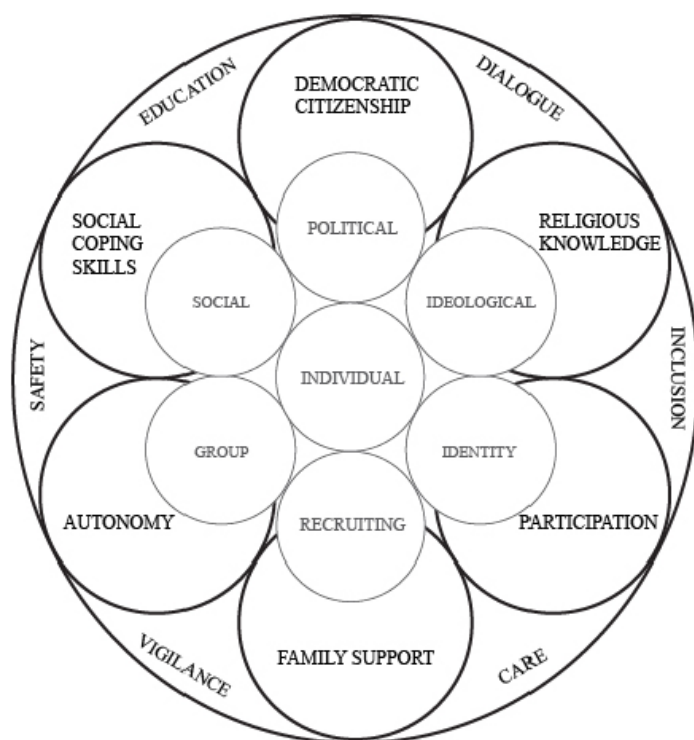
Въпрос 4: Как можете да се намесите превантивно в процеса на радикализация, като се съсредоточите върху защитните фактори?

Устойчивост

За да могат хората на първите редици да предприемат действия за предотвратяване на радикализацията, те трябва да се съсредоточат върху защитните фактори, например устойчивостта. Според прегледа на цялата литература за радикализацията, направен от Sampele и др. и публикуван през 2018 г., научните изследвания на факторите, свързани с радикализацията, се фокусират предимно върху рисковите фактори. По-малко внимание се отделя на защитните фактори, които действително могат да предотвратят радикализирането на някого. Въпреки това защитните фактори могат да бъдат от голяма полза както в ранните етапи на превенция, така и в етапите, в които вече е налице ненасилствена радикализация. Проучванията показват, че укрепването на положителните фактори е по-лесно, отколкото смекчаването на отрицателните обстоятелства. Укрепването на защитните фактори не се фокусира върху недостатъците, а по-скоро инвестира в способностите на лицето и неговата среда. Устойчивостта играе важна роля в това отношение, често разбирана като способността на лицето да се "възстанови" след травматично събитие. В доклад от 2021 г. изследователите Стивънс, Зикелинк и Бутелие стигат до заключението, че понятието "устойчивост" формира важна основа за обща рамка за предотвратяване на поляризацията, радикализацията и екстремизма и че устойчивостта следва да се разглежда не само на индивидуално ниво, но и на ниво социални категории като семейство, групи от връстници, квартал или общност.

И така, какви видове интервенции са необходими? Повишаването на устойчивостта не се отнася само до отделния човек, а изисква внимание и към неговата среда. Освен това интервенциите се основават на дългосрочна перспектива, тъй като противодействието на радикализацията не трябва да зависи от новините (например терористични актове). Моделът по-долу илюстрира контекста. Индивидът, с неговите лични характеристики и особености, представлява ядрото.

Около него се намират рисковите фактори за радикализация, които са свързани със средата на индивида. Тези рискови фактори до голяма степен се основават на калейдоскопичния модел на Рансторп от 2016 г. Фигурата ясно показва от пръв поглед, че за създаването на защитни програми е необходимо участието на специалисти от различни области.

Източник: Ranstorp, 2016.

В областта на младежта много дейности за превенция понастоящем са насочени към укрепване на устойчивостта и защитата на младите хора, които могат да бъдат податливи на радикализация. Този подход е избран и в политическите приоритети на правителството. Много защитни програми, насочени към укрепване на устойчивостта, се фокусират върху предотвратяването или неутрализирането на негативни влияния и събития или върху разработването на по-добри механизми за справяне с тях.

Интервенциите могат да се фокусират върху поставянето на индивида в центъра и/или върху повлияването на контекста/средата, в която индивидът действа. В модела, описан по-горе, външните кръгове представляват темите, към които са насочени защитните програми. Те включват:

- **Демократично образование:** изучаване на по-различен поглед върху света и политиката и насърчаване на активното гражданство.
- **Идеологическа устойчивост,** особено дигитална устойчивост срещу фалшиви новини и конспиративни теории.
- **"Първа помощ"** при проблеми с идентичността, включително религиозно и идеологическо образование. Насочване на младите хора в търсенето на идентичност.
- **Семейна подкрепа:** насърчаване на положителните семейни отношения.
- **Самореализация:** насърчаване на по-силно чувство за себеуважение и лична активност.
- **Социални умения и норми.**

Тези теми до голяма степен съответстват на политическите приоритети на правителството за укрепване на устойчивостта срещу радикализацията. Посочените програми имат за цел да предпазят от социално отчуждение. Те се фокусират не само върху предотвратяването на вреди, но и върху увеличаването на възможностите за развитие и устойчивостта на лицата и семействата. Един от основните повтарящи се елементи в свидетелствата на бивши радикални лица е възприетото значително нарастване на радикалната среда. Ето защо е важно да се предостави на младите хора положителна алтернатива по отношение на личностното израстване. Насочването на обществената устойчивост изисква специалистите да създават алтернативни пространства, където младите хора могат да се развиват.

В своя доклад от 2021 г. изследователите Канкор и Нур операционализират предвидените цели и подходите, използвани в рамките на шестте вида защитни програми:

Програма	Цел	Подход
Демократично образование	Превръщане на младите хора в независими, критично мислещи граждани (устойчиви на радикализация).	<ul style="list-style-type: none"> - Обучаване на младите хора да имат по-различен поглед върху света и политиката. - Насърчаване на запознаването с едно многообразно общество - Насърчаване на активното гражданство
Идеологическа устойчивост	Обучение на младите хора да мислят критично и независимо и да развиват реалистичен мироглед (устойчив на идеологии).	<ul style="list-style-type: none"> - Насърчаване на медийната грамотност - Насърчаване на младите хора да разглеждат критично посланията на другите и да се научат да разпознават скритите намерения
"Първа помощ" при проблеми с идентичността	Насочване на младите хора в търсенето на идентичност	Обучение на младите хора за формиране на тяхната множествена идентичност
Семейна подкрепа	Устойчиво възпитание	<ul style="list-style-type: none"> - Директно: Подкрепа и ръководство на семействата - Косвено: даване на възможност на децата да бъдат устойчиви на противоречиви норми и ценности, поляризация,

		изолация и радикални влияния
Самореализация	<ul style="list-style-type: none"> - Откриване на това, което сте (таланти, възможности и способности) - Личностно израстване (устойчивост срещу груповата динамика, вербовчиците и екстремистките религиозни идеи) 	<ul style="list-style-type: none"> - Повишаване на самочувствието - Укрепване на собствената религиозна идентичност - Развитие на таланта - Получаване на по-добра представа за качествата, възможностите и шансовете
Социални умения и норми	Осигуряване на социални рамки за младите хора (социализация).	<ul style="list-style-type: none"> - Обучение на младите хора да останат верни на себе си, без да причиняват вреда на другите - Запознаване с други гледни точки

Могат да се разграничат три нива на устойчивост:

- Индивидуална устойчивост,
- устойчивост в рамките на общностите,
- устойчивост на обществото.

На всяко ниво са описани няколко съществуващи програми (интервенции), които повишават устойчивостта. Освен това се обсъжда значението на партньорствата и какво могат да включват те.

Индивидуална устойчивост

Индивидуалната устойчивост се отнася до процеса, капацитета или резултата от успешното адаптиране въпреки предизвикателствата или застрашаващите обстоятелства, пред които е изправен човек. В литературата са представени различни инициативи и предложения за сътрудничество, които се фокусират върху повишаване на самочувствието, емпатията, отговорността, множеството перспективи, множеството ценности, моралната ангажираност и/или (цифровата) грамотност на хората.

Устойчивост в рамките на общностите

Устойчивостта в общностите може да се опише като "процес, при който различните членове на общността колективно развиват адаптивен капацитет, за да поемат по положителен път при негативни обстоятелства" (цитирано по Norris et al., 2008, стр. 131). Ключов термин в литературата за устойчивостта на общността е "колективна ефикасност": социална сплотеност, съчетана с готовност за предприемане на действия от името на по-широката общност.

Обществена устойчивост

За развитието и укрепването на обществената устойчивост са важни социалните връзки, социалното свързване и социалното сближаване. Това включва сътрудничество между различни общности, като например работа с младежи и образование (социално свързване). То включва и връзки с важни заинтересовани страни, като например местни, регионални и национални държавни институции (социално свързване). Изследователите Мутсаерс и Демир описват два модела в своята публикация от 2020 г.: моделът "Netwerk Sociale Onrust en Maatschappelijke Spanningen" ("Социални вълнения в мрежата и обществени напрежения") и моделът от Орхус. Тези модели разглеждат в голяма степен критериите за социално свързване, социално сближаване и социално включване. Моделите поставят значителен акцент върху установяването и поддържането на връзки в рамките на институциите и агенциите (отделно една от друга), между институциите и агенциите, както и между тези институции, агенции и обществото като цяло, включително правителството, етническите групи, религиозните общности и политическите активисти.

Ефективни елементи в защитните програми

Ефективните елементи могат да бъдат описани като "ключовите или най-успешните компоненти на интервенцията, които гарантират, че интервенцията има желаните ефекти", като по този начин я правят ефективна. Работните елементи са основните елементи, чрез които интервенцията "работи" и води до желаните ефекти за конкретни целеви групи в конкретен контекст (напр. в училище или в общински център). Тъй като работните елементи са основни части на интервенцията за постигане на целите, те трябва да бъдат запазени при извършване на корекции. Те са специфични за определени (под)цели и (под)целеви групи на интервенцията.

Според доклада на Канкор и Нур от 2021 г. могат да бъдат идентифицирани три основни категории съществени работни елементи:

1. Интервенции, насочени към лицата, полагащи грижи: Грижещите се придобиват знания и разбиране по различни теми като стереотипи, дискриминация, изключване, радикализация и поляризация, както и свързаните с тях последици и рискове. Те също така придобиват представа за фазата на юношеството и придобиват педагогически знания. Процесът на придобиване на знания и

разбиране включва и осъзнаване на собствените действия, като например осъзнаване на собствената родителска философия, родителското поведение и тяхното влияние върху развитието на детето.

2. Интервенции, насочени към лицата, полагащи грижи, или към младите хора: Настойниците и младите хора придобиват умения като социални умения, родителски умения, умения за общуване, както и умения за ефективно решаване на проблеми, ориентиране в ситуации, свързани с дискриминация, използване на подкрепата на тяхната (неформална) мрежа и изразяване на критика към обществото. Развитието на умения за критично мислене също е включено като умение. Придобиването, усъвършенстването и/или практикуването на уменията се разглеждат във всички описани интервенции.
3. Интервенции, насочени към младите хора: Работата върху самовъзприятието включва аспекти като самоувереност, самоефикасност, себерефлексия, самоконтрол, перспективи за бъдещето, дисциплина, самосъзнание и връзка със собствените емоции и чувства.

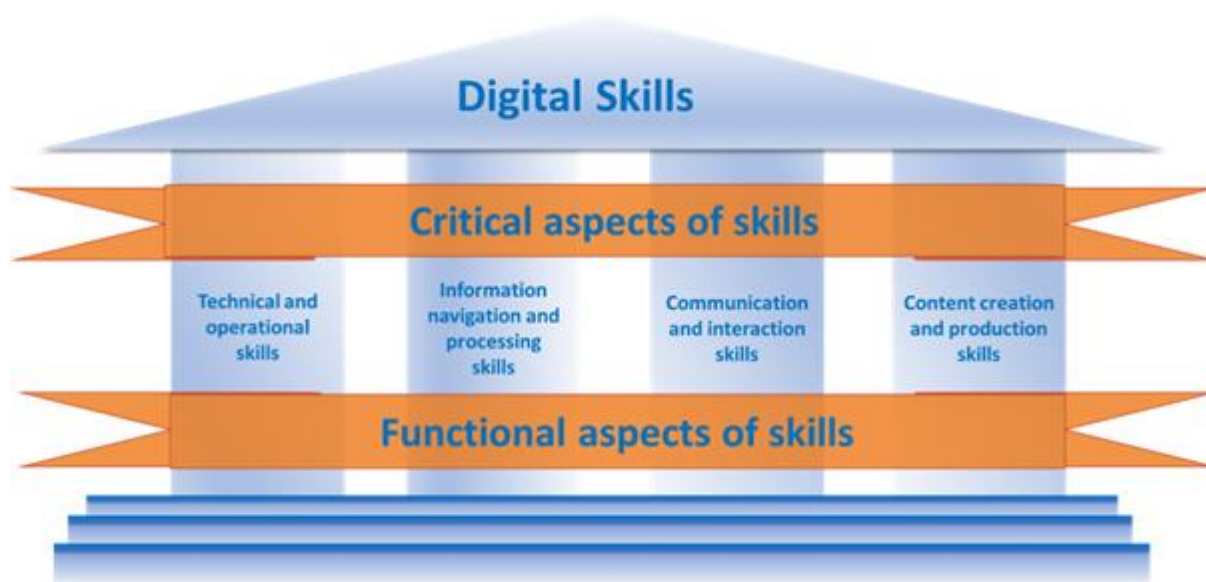
В рамките на съществените работни елементи може да се направи допълнително разграничение между активи (умения) и ресурси (социални мрежи/околна среда). Всички описани интервенции работят върху активите. Важните активи включват положителна идентичност, самоувереност, саморегулация и социални умения. При някои интервенции се обръща внимание и на ресурсите. Използването на ресурсите на средата означава например да се разбие табуто върху търсенето на помощ, да се даде възможност на родителите да изградят (неформални) мрежи за родителство и да получат достъп до съответните институции, както и да се помогне на младите хора да разберат колко е важно да имат мрежа. В допълнение към съществените работни елементи са налице и методологически работни елементи. Шестте най-често срещани методологически работни елемента в интервенциите са:

1. Трансфер на информация: Различни методи улесняват успешния трансфер на знания, включително използването на филми (визуалните материали могат да бъдат мощно средство за обучение), дискусии и диалози, в които участниците споделят знания и опит и се учат един от друг. Общият опит и език между учителя и участниците също могат да допринесат за по-ефективен трансфер на знания и комуникация.
2. Роля на учителя: Ролята на учителя, треньора, фасилитатора или ръководителя на дебата е от съществено значение за успеха на интервенцията по различни начини. Учителят осигурява безопасна учебна среда и атмосфера на доверие в рамките на процеса на обучение или напътстване. Учителите могат да служат като ролеви модели за младите хора и да имат влиятелна роля. При повечето интервенции е важно учителят да бъде чувствителен към културните особености. При някои интервенции учителят споделя с участниците сходен произход и/или език. Изследванията показват, че споделяната идентичност между обучаващия и получателя може да помогне информацията да бъде по-добре запаметена и разбрана от получателите, а получателите да имат по-положително отношение към обучаващия (Eldredge et al., 2016).

3. Практика и придобиване на умения: Практикуването на уменията може да бъде под различни форми, като например ролеви игри с обучаващ актьор или сътрудник, практикуване на конкретни поведения по време на обучението, при което учителят може да предостави корекции или помощ, планиране на поведението, повторение за по-добро запаметяване на информацията и възлагане на домашна работа.
4. Групов подход: Чрез групови разговори, диалози, дебати и дискусии участниците могат да споделят прозрения и да се учат един от друг. Това допринася и за осъзнаването, че не са сами в борбата с определени проблеми, и участниците могат да изпитат подкрепа един от друг.
5. Фокусиране върху опита и знанията на участника: Интерактивните методи, които позволяват на участниците да споделят собствените си идеи и опит, се използват, за да се даде приоритет на опита и знанията на участника. Този подход помага на учителя да се свърже по-добре с житейския опит на участниците.

2.3 Идентификатор за цифрови умения

Доскоро създателите на политики, практикуващите специалисти и изследователите разполагаха с много малко инструменти за оценка на широкия спектър от цифрови умения сред младите хора. Изследователите, работещи по проекта "Умения на младите хора", запълниха тази празнина, като разработиха уникален, международно валидиран инструмент за проучване с 31 елемента - Индикатор за цифрови умения на младите хора (yDSI). yDSI измерва комбинация от елементи на умения и знания в четири отделни области - технически и оперативни (ТО); умения за навигация и обработка на информация (INP); умения за комуникация и взаимодействие (CI); и умения за създаване и продуциране на съдържание (ССР) - включващи функционални и критични аспекти на цифровите умения (вж. фигура 1).

Фигура 1: Четири измерения цифровите умения с техните функционални и критични аспекти според yDSI

В четирите измерения следва да се прави разлика между уменията да се използват функционалните възможности на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) (функционални аспекти) и разбирането на причините, поради които ИКТ са проектирани и съдържанието се създава по определен начин, както и уменията да се използват тези знания при управлението на взаимодействията в цифровите пространства и с тях (критични аспекти).

2.4 Как да разпознаваме невярна информация

В епохата на информационно изобилие може да е трудно да се разпознае фалшивата информация и да се избегнат медийните балони. Въпреки това можете да използвате различни ресурси и методи, за да ги научите да разпознават фалшивата информация и да увеличите излагането им на алтернативни гледни точки. В тази глава ще представим няколко ресурса, които могат да ви бъдат от полза. Въпреки това не забравяйте, че нито един метод не може да изтрие цялата дезинформация или да пробие всички медийни балони. Можете да предприемете стъпки към по-завършена и образована гледна точка за света само като интегрирате различни ресурси, проявявате активност при потвърждаване на информацията и активно търсите други мнения.

Инструменти за проверка на фактите

Уебсайтове за проверка на фактите

Уебсайтовете, които обективно оценяват достоверността на твърдения, изявления и новини, като [Snopes](#), [FactCheck.org](#), и [PolitiFact](#), играят съществена роля в борбата с дезинформацията. Тези инициативи могат да бъдат независими или да бъдат вградени в дейността на медиите и новинарските компании. Например фламандският уебсайт [Factcheck.Vlaanderen](#) предоставя независими проверки на факти за различни съобщения, свързани с актуални събития, политика и здраве. От няколко години фламандската обществена телевизия VRT е създавала отдел, специално посветен на [проверката на фактите](#), в своята редакция. Във всички случаи потребителите могат да преценят достоверността на съдържанието, с което се сблъскват, благодарение на строгия процес на платформите за анализ и проверка на информация от различни източници.

Уебсайтовете, посветени на оценката на достоверността на доклади, правят това по методичен начин. За да потвърдят или опровергаят съдържанието, те се позовават на данни, анализи, експертни становища и официална документация. Прозрачността и отчетността в процеса на проверка на фактите се гарантират от спазването от страна на проверяващите на фактите на строги редакционни правила и принципи на журналистическата етика. Те често поставят оценки или етикети на новинарските статии или твърдения, за да покажат тяхната достоверност. Възможни етикети за тези твърдения са: *Вярно*, *Невярно*, *Подвеждащо*, *Частично вярно* и *Предимно вярно*. На статиите и уебсайтовете се дават етикети или значки, които показват тяхната обща надеждност или степента, в която са били подложени на проверка на фактите.

Опровергаването на погрешна информация и внасянето на необходимите корекции е основна услуга, предоставяна от уебсайтовете за проверка на факти. Те проучват

данните и предоставят задълбочени обяснения, за да опровергават неверни твърдения, направени от политици, публични личности и медии. Бази данни с проверени твърдения, в които може да се търси, са достъпни в голямо разнообразие от уебсайтове. С този инструмент хората могат бързо да се сдобият с надеждна информация и да проверят достоверността на широко разпространени твърдения.

Организациите, които проверяват информация, често работят заедно и се включват в глобални мрежи за проверка на факти. Това партньорство популяризира международните стандарти за проверка на фактите, като насърчава обмена на информация и експертен опит. Общността на проверяващите факти получава възможност да се отчита взаимно.

Разширения за браузър

NewsGuard и Media Bias/Fact са два примера за добавки към браузъри, които анализират и оценяват новинарски уебсайтове, за да помогнат на потребителите да определят на кои от тях да се доверят. Целта на тези актуализации е да се повишат познанията на хората за медиите, така че те да имат възможност за критично четене на новини и уебсайтове. Тези добавки незабавно класират и анализират източниците на новини за своите клиенти. Тази добавка показва достоверността на уебсайта или статията, политическите пристрастия и историята на проверката на фактите директно в браузъра. Тя осигурява бърза оценка на достоверността на информацията и евентуалната ѝ пристрастност.

Приложението "Медийна пристрастност/проверка на факти" оценява надеждността, обективността, прозрачността и редакционната пристрастност на даден източник на новини, наред с други критерии. Експертните екипи често извършват оценката, като проучват надеждността и достоверността на твърденията на източника. Тя насърчава откритостта, като информира хората за собствеността, финансирането и политическото влияние върху различните новинарски източници. Потребителите са в състояние да оценят по-добре надеждността на репортажите, ако са наясно с евентуални пристрастия или конфликти на интереси.

Добавките Media bias (Медийни пристрастия) и Fact-Checking (Проверка на фактите) класифицират новинарските агенции според възприетия от тях политически спектър. Те могат да се опишат като "лявоориентирани", "дясноориентирани", "центристки" или да използват по-нюансиран подход с подвижна скала. С помощта на тези етикети потребителите могат по-добре да разпознават собствените си идеологически пристрастия. Някои допълнения вземат предвид и данни от източници на трети страни, които проверяват твърденията. Те обръщат внимание на това дали даден източник на новини е бил проверяван преди това, отбелязват кои твърдения са били опровергани или потвърдени и дават връзки към съответните организации за проверка на фактите.

Обратно търсене на изображения

Обратното търсене на изображения, като например обратното търсене на изображения в Google, е ценна техника, която дава възможност на потребителите да намират подобни или свързани изображения въз основа на съществуващо изображение. Нейната полезност се състои в проверка на достоверността, произхода или потенциалната злоупотреба с дадено изображение. Процесът включва сравняване на отличителните черти, моделите и метаданните на изображението с обширна база данни с изображения. Системите за обратно търсене на изображения функционират чрез съпоставяне на визуалните характеристики на каченото изображение с тези, които вече се съхраняват в системата.

Известни търсачки като Google и Bing предлагат възможности за обратно търсене на изображения, които служат като безценни инструменти за разграничаване на оригиналното изображение от това, което е претърпяло дигитални промени. Чрез тази функция потребителите получават информация за честотата на използване на изображението в различни контексти, разкривайки неговия произход и потенциални модификации. Тази възможност играе решаваща роля при откриването на разпространението на невярна информация или измамни изображения, като в крайна сметка спомага за поддържането на автентичността и точността на визуалното съдържание онлайн.

Обратното търсене на изображения може също така да помогне за намиране на оригинала или на копия с по-висока резолюция на снимка с ниска резолюция или компресирана снимка, което може да бъде полезно за редица приложения, включително графичен дизайн и изследвания, както и за наблюдение на нарушения на авторските права и неоторизирано използване на изображения.

Не трябва да се пренебрегват ограниченията на обратното търсене на изображения. Размерите, качеството, изрязването и манипулирането на изображенията оказват влияние върху крайния продукт. Може да се окаже трудно да се получи точно съвпадение или да се извърши обратно търсене на изображения за снимки, които са редки, необичайни или имат ниска популярност в интернет.

Инструменти за проверка на социалните медии

Инструментите за проверка в социалните медии са създадени, за да помогнат на потребителите да пресеят огромното количество съдържание, налично в тези сайтове, и да определят надеждността на намерената информация. Тези ресурси предлагат на потребителите справочна информация и инструменти за проверка на факти, които подпомагат предотвратяването на разпространението на невярна информация.

Facebook и Twitter например стартираха инициативи за проверка на фактите в партньорство с организации с нестопанска цел. В рамките на тези инициативи знаци за проверка на фактите се поставят върху материали, които могат да бъдат противоречиви или измамни. Потребителите, които попаднат на маркирано съдържание, могат да използват етикета като насока за по-нататъшно четене или проверка на фактите.

Истинността на материалите, качени в социалните медии, често се проверява от независими организации за проверка на фактите, с които платформите са установили партньорства. Чрез съвместната си работа проверяващите фактите могат да помогнат да се гарантира, че потребителите имат достъп до точна информация и добре проучени статии по даден въпрос. Потребителите могат да докладват за съмнително съдържание, което след това се преглежда от модератори. Потребителите могат да предупреждават модераторите на платформата за съмнителна информация, за да може тя да бъде проверена и обозначена като факт, наред с други възможни действия.

За да проверят създадения от потребителите материал, някои системи за проверка използват техники на изкуствен интелект и машинно обучение. Тези програми анализират метаданните, участието на потребителите и заобикалящия ги контекст, за да определят потенциала за дезинформация или манипулация. Легитимността и авторитетът на източниците, публикувани в социалните медии, могат да бъдат проверени с помощта на възможностите, предоставени от инструментите за проверка. Те могат да преглеждат предложените URL адреси, да търсят сигнали за доверие и да сравняват резултатите с тези от надеждни групи и бази данни за проверка на факти.

Как да бъдете медийно интелигентни?

Да бъдеш "медийно интелигентен" означава да имаш знанията, опита и уменията за критично мислене, за да можеш успешно да се ориентираш в сложния терен на съвременните медии, да правиш информиран избор и да участваш почтено в цифровата ера. Медийната грамотност е способността да се оценяват критично източниците на информация и да се прави добре информиран избор на какво и колко да се вярва.

Образованието за медиите започва с овладяването на основите на медийната грамотност. Това включва способността да се консумират, обработват и произвеждат медийни продукти. Лицата, които са медийно грамотни, са способни да преценяват достоверността и възможните пристрастия на информацията, която получават, тъй като са запознати с методите, използвани при създаването на медийни продукти, с различните видове медии и с информацията, която те представят. За да бъде медийно образован, човек трябва да може да оценява критично съдържанието. За целта е необходимо да бъде скептичен към предлаганите данни, отворен към нови идеи и готов да търси информация от различни достоверни източници. Критично мислещите хора се отнасят скептично към непроверени твърдения и рядко приемат всичко за чиста монета.

Хората, които са компетентни в медиите, могат да преценяват надеждността на източниците си. Те разглеждат надеждността, авторитета и прозрачността на източника и след това сравняват данните с други надеждни източници. Човек може да вземе по-добре информирано решение, след като вземе предвид възможните пристрастия или намерения на източника. За да потвърдят твърденията, да развенчаят дезинформацията и да получат по-задълбочено разбиране на сложни теми, те участват в проверка на фактите, за да проверят автентичността на материала.

Разпознаването на възможните пристрастия на различните доставчици на медийни услуги е друга част от медийната грамотност. Тези, които са образовани за медиите, признават възможността за пристрастия в медиите и работят за получаване на балансирана гледна точка по определен въпрос от различни източници. Те са наясно, че пристрастията могат да бъдат предадени чрез избора на разкази, формулирането на тези разкази, използвания език и отсъствието на определени мнения.

Да бъдеш медийно грамотен означава да разбираш как да разпознаваш и избягваш често срещаните форми на медийна манипулация. Разпознаването на фалшиви образи, емоционални призови, пропаганда и кликбейт заглавия са част от това. Хората, които са медийно грамотни, винаги са нащрек за опитите да бъдат манипулирани и агресивно поставят под въпрос мотивите зад материалите, които получават.

Съвети за подобряване на способността ви да разпознавате невярна информация

За да установят дали дадена информация е достоверна или е случай на дезинформация, младите хора могат да предприемат две основни действия: проверка на източника и проверка на фактите. Проверката на източника е свързана с разследване на източника на информацията, като например уебсайта или акаунта в социална медия, който я е споделил, но също така и на източника, който може би пръв е създал информацията.

Според [Станфордската група за историческо образование](#) една от най-успешните стратегии за проверка на надеждността на източника на дадена онлайн информация е страничното четене. Страничното четене се отнася до напускане на уебсайта, на който за първи път е намерена информацията, за да се провери дали други сайтове съобщават за същото събитие по същия начин. Когато и други надеждни източници споделят същата информация, може да се направи заключението, че първоначалният източник на информацията също е надежден. Освен това, за да се определи дали даден източник е надежден, могат да се зададат следните въпроси:

- Кой е собственикът, институцията, която управлява уебсайта/профила в социалните медии?

- Кой е авторът на текста или публикацията в социалната медия?
- Какви са мотивите му? (финансови, политически, социални, психологически)
- До каква аудитория възнамеряват да достигнат?
- Използват ли автоматизирани технологии (напр. ботове)?
- Възнамеряват ли да подведат?
- Възнамеряват ли да навредят?

Наред с проверката на източника, проверката на фактите е стратегия, която може да се използва за определяне на това дали дадена информация е достоверна. Макар че е полезно за преценка на надеждността на източника, страничното четене се оказва ефективно и за определяне на това дали самата информация е вярна. Като се провери какво пишат други надеждни източници за същото събитие, може да се установи до каква степен и по какъв начин първоначалната информация съответства на тези други съобщения. Наред със страничното четене потребителите могат да вземат предвид следните елементи, когато оценяват достоверността на дадена информация:

- Контекст, свързан с информацията/съобщението;
 - Преглед на оформлението и дизайна на страницата
 - Проверете докъде водят връзките
 - Проверете кои са хората, които са интервюирани/цитирани
 - Проверете датите, на които са се случили събитията и кога е публикувана информацията
 - Проверете мястото, където е публикувана информацията (напр. географско маркиране на публикации в социалните медии). Съответстват ли местата на събитието, за което се съобщава?
- Език;
 - Какъв език е използван в заглавието? Какъв е тонът? (напр. кликбейт, сензационно срещу информативно).
 - Правилни ли са правописът и граматиката?
 - Неутрален и информативен ли е репортажът или отразява мнение, убедителен ли е?
- Изображения: проверка на автентичността на визуалните материали;
 - Обратно търсене на изображения (както е обяснено по-горе)
 - Проверка на фона на изображението (EXIF данни)
 - Изглежда ли материалът надежден? Изглежда ли, че е бил манипулиран?
 - Кой е кредитиран? (напр. авторски права върху изображенията)
 - Възможно ли е това да е "deepfake"/изображение, генерирано от изкуствен интелект? (повече за deepfakes и начините за тяхното откриване ще бъдат разгледани в Глава 3: Технологии и инструменти)
 - Числата/статистиките/графиките правилно ли са показани или са манипулирани?

В настоящата информационна среда е неизбежно потребителите да се сблъскат с невярна информация. Когато забележите дезинформация, е изключително важно да предприемете правилните действия, за да предотвратите по-нататъшното разпространение на невярна информация. На първо място, в случай на невярна информация в социалните медии, потребителите трябва да докладват за съобщението, като използват различните функционалности, предлагани от платформи като Facebook и Twitter. Освен това е важно да се избягва споделянето на информацията с други лица, дори и това да е с цел да се сподели пример за дезинформация или заблуда. И накрая, полезно е да предупредите другите за факта, че информацията е невярна.

Основни компетенции за медийна грамотност

През 2019 г. Ирландският радио-телевизионен орган стартира Ирландската национална кампания за медийна грамотност, в рамките на която е разработена рамка от три основни компетенции за медийна грамотност и индикатори за уменията на хората:

- **Ключова компетентност 1:** Разбиране и критично оценяване на излъчвано, цифрово и друго медийно съдържание и услуги, за да се направи информиран избор и да се управлява по най-добрия начин използването на медиите.
 - Разпознаване на различните видове съдържание, като например реклама, редакционна статия, факти и мнения.
 - Разберете редакционните процеси, свързани с изготвянето на различните видове съдържание.
 - Деконструирание на медийните послания и разпознаване на влияещите фактори, като стереотипи, пристрастия, некоректно изобразяване, неподходящо съдържание или контекст, липса на доказателства и др.
 - Анализирание и оценяване на мотивите на създателя на съдържанието и на контекста, в който то е представено.
 - Оценяване на съдържанието и услугите за истинност, надеждност и съотношение цена-качество.
 - Разбиране на регулаторната среда, която се прилага към медийното съдържание и услуги.

- **Ключова компетентност 2:** Достъп и използване на излъчвано и цифрово медийно съдържание и услуги по безопасен и сигурен начин, за да се увеличат максимално възможностите и да се сведат до минимум рисковете
 - Ефективно търсене, намиране, навигация и използване на медийно съдържание и услуги.
 - Вземане на информирани решения относно стойността и защитата на личните данни, докато използвате медийно съдържание и услуги.

- Използване на медийно съдържание и услуги по безопасен и сигурен начин, включително информирано използване на техническите характеристики за сигурност, ограничаване на достъпа и избягване на неподходящо и потенциално вредно съдържание.
 - Разпознаване на начина, по който инфраструктурата на интернет може да повлияе на медийния избор, моделите на поведение и разнообразието от съдържание/възгледи.
 - Осъзнаване на правните и моралните последици от използването на медийно съдържание и услуги и технологии.
 - Осъществяване на транзакции онлайн по безопасен и сигурен начин.
 - Разпознаване и разбиране на потенциалните ползи и възможните рискове, свързани с нововъзникващите технологии.
- **Ключова компетентност 3:** Създаване и участие посредством медиите по отговорен, етичен и ефективен начин в творческите, културните и демократичните аспекти на обществото.
 - Изграждане на съобщения чрез използване на текст, изображения, звук и код.
 - Създаване на медийно съдържание и продукти чрез текст, изображения, аудио, видео и код.
 - Създаване на съдържание за публична употреба (напр. чрез използване на лицензи на Creative Commons).
 - Публикуване, качване и споделяне на съдържание онлайн.
 - Събиране и редактиране на съдържание.
 - Разграничаване и избор на най-ефективните услуги/платформи за публична и частна комуникация.
 - Разбиране и управление на начина, по който се формират и функционират мрежите.
 - Познаване и спазване на цифровите права и отговорности.
 - Участие във възможностите за онлайн обучение.
 - Изразяване на лично мнение и реакция към мнението на другите.
 - Намиране и създаване на възможности за участие в гражданските и културните аспекти на обществото.
 - Разпознаване, управление и подходящо оспорване на неподходящо поведение (обидно поведение/съдържание; неподходящо или потенциално вредно съдържание; негативни стереотипи; несправедливо изобразяване; пристрастия; липса на плурализъм; дискриминационно съдържание; пропаганда; реч на омразата) във всички медии.

Образователни инструменти

Съществуват и различни образователни инструменти, които са разработени, за да вдъхновяват и подпомагат учителите да развиват критична медийна и информационна

грамотност у своите ученици. Във Фландрия [Edubox за фалшивите новини](#) е инструмент, разработен от Фламандската агенция за медийна грамотност, Фламандската обществена телевизия, колежа Artevelde и Imec. Стъпка по стъпка и под ръководството на видеоклипове с истински журналисти, които дават допълнителни обяснения, младите хора ще се научат как да разпознават фалшивата информация. В САЩ групата за историческо образование в Станфорд е разработила своята успешна учебна програма "[Гражданско онлайн разсъждение](#)". Тази учебна програма предоставя безплатни уроци и оценки, които помагат на преподавателите да обучават учениците да оценяват онлайн информация. Уроците, предвидени в учебната програма "Гражданско онлайн разсъждение", обикновено се отнасят до отговора на един от три въпроса: (1) Кой стои зад информацията? (2) Какви са доказателствата? (3) Какво казват други източници?

Важно е да се отбележи, че преподаването на медийна и информационна грамотност излиза извън рамките на класната стая и се разпростира върху онлайн образователните игри. През последните години бяха разработени няколко игри, в които играчите се обучават на стратегиите, които производителите на невярна информация използват, за да ги разпознаят по-лесно, когато се сблъскат с части от информация онлайн. Примери за такива игри са:

- Bad News Game (<https://www.getbadnews.com/books/english/>)
- Harmony Square (<https://harmonysquare.game/en>)
- Cat Park (<https://catpark.game/>)
- Go Viral! (<https://www.goviralgame.com/books/go-viral/>)
- Under Pressure (<https://www.getunderpressure.com/>)

2.5 Агенти на промяната

В динамичния пейзаж на съвременните медии, в който всеобхватното влияние на дезинформацията представлява сериозно предизвикателство, е наложително да се признае решаващата роля на така наречените "агенти на промяната". Агентите на промяната са катализаторите на трансформацията: създателите на капацитет. Те могат да бъдат семейства (чрез родителско посредничество), преподаватели, журналисти и законодатели / регулатори. Тези агенти на промяната могат да работят заедно в рамките на нови режими на управление, които следва да бъдат не само формални отгоре надолу (институции), но и неформални отдолу нагоре (мрежи). Разработването на програми за проверка на фактите и новинарска грамотност показва нови пространства, които могат да насърчат нови сътрудничества. Гражданите и журналистите следва да си сътрудничат в борбата срещу информационните нарушения, като ръководят усилията за проверка на фактите.

Влиятелните лица (инфлуенсърите) могат да оказват голямо влияние върху гражданите и трябва да бъдат информирани за възможно влияние от страна на компании или правителства. Особено ако целевата им аудитория са млади хора, се препоръчва професионално обучение или кодекс, по който те трябва да действат.

Журналистите също осъзнават необходимостта да проявяват по-голяма откритост по отношение на редакцията, основната си дейност, процеса на изготвяне на новините, включително как да проверяват източниците и твърденията. В днешно време аудиторията очаква по-скоро споделяне и комуникация, а не само на информация.

Програмите за медийна грамотност, които стимулират критичното мислене, по-доброто разбиране на медийната логика, ролята на данните и алгоритмите, са ключови инструменти за преодоляване на информационните разстройства.

Съществуват и системни начини за противодействие на дезинформацията, която може да доведе до поляризация и по-нататъшни сътресения в и без това изпълнените с конфликти общества: създаване на регулаторна рамка или инициативи за съвместно регулиране заедно с медиите, или професионални комисии за подаване на жалби във връзка с работата на медиите, съвети по журналистика и др.

В Европа през 2024 г. влизат в сила Законът за цифровите услуги и Европейският закон за свободата на медиите. Предложението за Закон за цифровите услуги предлага допълнителна защита срещу необоснованото премахване от страна на много големи онлайн платформи (над 45 милиона потребители в ЕС) на медийно съдържание, създадено в съответствие с професионалните стандарти. Европейският акт за свободата на медиите ще укрепи редакцияната свобода на медийните компании и ще ги защити от необосновани, непропорционални и дискриминационни национални мерки, като по този начин ще защити плурализма на европейския медиен

пейзаж. Медийните дружества ще се възползват и от по-справедливо и прозрачно разпределение на държавните разходи за реклама.

Списък на базираните в Обединеното кралство програми за интервенция в областта на медийната грамотност може да бъде намерен в програмата на Ofcom "[Making Sense of Media](#)":

В документа се споменават два полезни ресурса, свързани с набора от инструменти на Ofcom:

- [Ofcom's Media Literacy Research Library](#)
- [Ofcom's Media Literacy Initiatives Library](#)

Фокус върху EurОМо, Наблюдение на собствеността на евромедиите.

Това е пилотен проект на изследователската група "Евромедия", поръчан от Европейската комисия като част от Европейския план за действие за демокрация, който има за цел да проучи в европейските държави членки кои собственици контролират водещите новинарски медии, нивото на медийна концентрация и прозрачността на информацията. Проучването вече е завършено за 15 държави членки. EurОМо предоставя база данни и визуализация на различните медийни корпорации и техните основни структури на собственост и оценява прозрачността на тези отношения както за гражданите чрез достъпни източници, така и за регулаторните органи. Той също така предоставя контекст за този изходен материал под формата на доклади за отделните държави. Третият компонент на EurОМо е образователен инструмент, насочен към 16-18-годишните, който повишава осведомеността за значението на прозрачността по отношение на медийната собственост и възможните последици за медийното съдържание. В крайна сметка новинарската грамотност е изключително важно умение за младите хора.

Ръководният принцип на EurОМо е значението на разнообразната информация за една здрава демокрация. Разнообразният спектър от информация означава, че гражданите са изложени на множество гледни точки, които са достъпни за тях, което им дава възможност да формират информирано мнение по обществените проблеми, без да бъдат капсулирани от една гледна точка. Загрижеността относно концентрацията на медиите и медийния плурализъм и търсенето на конкретни мерки за защита на плурализма в Европа има дълга история. Точно преди 30 години, в края на 1992 г., Европейската комисия публикува Зелена книга относно плурализма и медийната концентрация. Задължителен текст под формата на директива за хармонизация в тази област не се появи, въпреки няколкото консултации от страна на Комисията. Този неуспешен опит за балансиран подход в различните европейски медийни пазари показва политическата чувствителност по този въпрос.

Последователните разширявания на Европейския съюз с цел включване на страните от Централна и Източна Европа, всички млади медийни пазари със свои собствени уязвимости, само намалиха възможността за подобен балансиран подход.

Новините и информацията са вездесъщи, но е важно да можете да правите разлика между качество и масовка, между истина и фалшификат. [Образователният инструментариум на EurОМo](#) относно собствеността на медиите подчертава необходимостта от прозрачност в тази област. Инструментариумът вече е достъпен на девет езика.

Продължава да съществува необходимост от внимателно наблюдение на структурите на финансиране и собственост на новинарските медии като предпоставка за оценка на съществуващите политики и ефективно разработване на нови такива. Виждате, 30 години по-късно, решаващото значение на Плана за действие за европейска демокрация (2020 г.) и на Европейския акт за свободата на медиите (2022 г.) като засилен, подновен опит за насърчаване на медийния плурализъм и засилване на контрола върху собствеността и независимостта на медиите.

Съществуват системни начини за противодействие на дезинформацията, която може да доведе до поляризация и по-нататъшни сътресения в и без това изпълнените с конфликти общества. Наред със създаването на регулаторна рамка полезни траектории са инициативите за съвместно регулиране заедно с медийните участници, професионални комисии за подаване на жалби относно работата на медиите, съвети по журналистика и др. Насочваме читателя и към Закона за цифровите услуги.

2.6 Препратки

- A toolkit for evaluating media literacy interventions.* (2023, March 16). Ofcom.
<https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/approach/evaluate/toolkit>
- Benkler, Y., Farris, R., & Roberts, H. (2018). *Network Propaganda: manipulation, disinformation, and radicalization in American politics.*
<https://library.oapen.org/bitstream/20.500.12657/28351/1/9780190923624.pdf>
- Bennett, W. L., & Livingston, S. (2018). The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication*, 33(2), 122–139.
<https://doi.org/10.1177/0267323118760317>
- Benson, P. L., Mannes, M., Pittman, K., & Ferber, T. (2004). Youth development, developmental assets, and public policy. *Handbook of adolescent psychology*, 781-814. <https://doi.org/10.1002/9780471726746.ch25>
- Braddock, K. (2014). The utility of narratives for promoting radicalization: The case of the Animal Liberation Front. *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 8(1), 38–59.
<https://doi.org/10.1080/17467586.2014.968794>
- Business.gov.nl. (2023). EU Digital Services Act (DSA) brings new rules for digital service providers. *business.gov.nl*. https://business.gov.nl/amendment/digital-services-act-dsa/?gclid=CjwKCAjwp8OpBhAFEiwAG7NaEsrcAaR7SffDRd9jOerC4Z-PeUBz-aeaMOI4TLe3fzmtHW9Quy8IEBoCvoEQAvD_BwE
- Campelo, N., Oppetit, A., Neau, F., Cohen, D., & Bronsard, G. (2018). Who are the European youths willing to engage in radicalisation? A multidisciplinary review of their psychological and social profiles. *European Psychiatry*, 52, 1–14.
<https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2018.03.001>
- Cankor, E. & Noor, S. (2021). *Weerbare individuen, weerbare gemeenschappen. Een inventarisatie van interventies gericht op het versterken van weerbaarheid van individuen en gemeenschappen.* Utrecht: Movisie. From <https://www.socialestabiliteit.nl/publicaties/rapporten/2021/04/22/rapport-weerbare-individuen-weerbare-gemeenschappen>
- Carr, A. (2015). *The Handbook of Child and Adolescent Clinical Psychology.* In *Routledge eBooks*. <https://doi.org/10.4324/9781315744230>

- Eldredge, L. K. B., Markham, C. M., Ruiters, R. A., Fernández, M. E., Kok, G., & Parcel, G. S. (2016). *Planning health promotion programs: an intervention mapping approach*. John Wiley & Sons.
- Euromedia Ownership Monitor. (2023, October 18). *Media literacy resources - Euromedia Ownership Monitor*. <https://media-ownership.eu/media-literacy-resources/>
- Frau-Meigs, D. (2022). How disinformation reshaped the relationship between journalism and media and information literacy (MIL): Old and new perspectives revisited, *Digital Journalism*, 10(5), 912-922, <https://doi.org/10.1080/21670811.2022.2081863>
- Helsper, E., & Schneider, L. (2021). *The yDSI – Measuring Young People’s Skills and Knowledge*. <https://yskills.eu/the-ydsi-measuring-young-peoples-digital-skills-and-knowledge/>
- Helsper, E.J., Schneider, L.S., van Deursen, A.J.A.M., & van Laar, E. (2020). *The youth Digital Skills Indicator: Report on the conceptualisation and development of the ySKILLS digital skills measure*. KU Leuven, Leuven: ySKILLS. <https://zenodo.org/record/4608010#.ZCr8AuxBwUY>
- Henretty, J. R., Levitt, H.M. (2010). The role of therapist self-disclosure in psychotherapy: A qualitative review. *Clinical Psychology Review*, 30(1), 63-77. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.09.004>
- Kruit, L. (2021). *Inzet van eigen ervaringen. Bij sociaal werk*. Noordhoff.
- Masten, A. S., Best, K. M., & Garmezy, N. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and psychopathology*, 2(4), 425-444. <https://doi.org/10.1017/S0954579400005812>
- Media literacy initiatives library*. (2023, March 16). Ofcom. <https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/approach/evaluate/toolkit/initiatives-library>
- Media literacy research library*. (2023, March 16). Ofcom. <https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/approach/evaluate/toolkit/research-library>

- Mulder, P. (2015). *McClelland Theory of Motivation*. Retrieved [insert date] from Toolshero: <https://www.toolshero.com/psychology/mcclelland-theory-of-motivation/>
- Mutsaers, P., & Demir, S. (2020). *Handen ineen voor meer veerkracht bij jongeren. Preventie van radicalisering en polarisatie: een literatuuronderzoek naar beleid, prioriteiten, programma's en samenwerkingspartners*, Platform JEP. From <https://www.platformjep.nl/binaries/platformjep/documenten/publicaties/2020/04/20/handen-ineen-voor-meer-veerkracht/JEP+Handen+ineen-Veerkracht-DEF.pdf>.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American journal of community psychology*, 41, 127-150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>
- Peeters P. & Westen K. (2021). *Behandelen met eigen ervaring. Onbewust bekwaam!?* SWP.
- Ranstorp, M. (2016). *The root causes of violent extremism*. Ran issue paper, 4 January 2016 Taken from Sieckelinck, S., & Gielen, A. J. (2018). *Protective and promotive factors building resilience against violent radicalisation*. Ran issue paper, April 2018 from [https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files_en?file=2020-09/ran_paper_protective_factors_042018_en.pdf](https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/en?file=2020-09/ran_paper_protective_factors_042018_en.pdf)
- Ruiz, C. D., & Nilsson, T. (2022). Disinformation and Echo Chambers: How disinformation circulates on social media through Identity-Driven controversies. *Journal of Public Policy & Marketing*, 42(1), 18–35. <https://doi.org/10.1177/07439156221103852>
- Russell, P. (2019) Be Media Smart: A National Media Literacy Campaign for Ireland. *Journal of Information Literacy*, 3(2), p. 272-275, ISSN 1750-5968. doi: <https://doi.org/10.11645/13.2.2715>.
- Scheffer, M. & Alphen, S. van (2021). *Praktische handvatten voor het inzetten van ervaringskennis*. www.ervaringskennisinzetten.nl
- Schnellbacher, J., & Leijssen, M. (2009). The Significance of Therapist Genuineness From the Client's Perspective. *Journal of Humanistic Psychology*, 49(2), 207–228. <https://doi.org/10.1177/002216780832360>

- Security, C. C. F. C. (2022, February 23). *How to identify misinformation, disinformation, and malinformation (ITSAP.00.300) - Canadian Centre for Cyber Security*. Canadian Centre for Cyber Security.
<https://www.cyber.gc.ca/en/guidance/how-identify-misinformation-disinformation-and-malinformation-itsap00300>
- Sieckelink, S., & Gielen, A. J. (2020). *Veerkracht bevorderen bij opgroeiende jongeren. Inzetten op beschermende factoren*. Platform JEP. Den Haag: Expertise-unit Sociale Stabiliteit, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
<https://www.platformjep.nl/documenten/publicaties/2020/02/03/veerkracht-bevorderen-bij-opgroeiende-jongeren>
- Sonneveld, J. (2022). *Benutten van ervaringskennis in het jongerenwerk. Literatuurverkenning*. Lectoraat Youth Spot, Hogeschool van Amsterdam.
- Stephens, W. O., Sieckelink, S., & Boutellier, H. (2021). Preventing Violent Extremism: A Review of the Literature. *Studies in Conflict & Terrorism*, 44(4), 346–361. <https://doi.org/10.1080/1057610x.2018.1543144>
- The Poynter Institute. (n.d.). *International Fact-Checking Network - Poynter*. Poynter.
<https://www.poynter.org/ifcn/>
- Van Wonderen, R. (2023). *Rechts-extremistische Radicalisering op Sociale Media Platformen*. Verwey-Jonker Instituut.
- Van Wonderen, R. (2023). *Richtlijn / onderbouwing Radicalisering*. Verwey-Jonker Instituut.
- Van Wonderen, R. & Peeters, M. (2021). *Werken aan weerbaarheid tegen desinformatie en eenzijdige meningsvorming. Evaluatie lesprogramma Under Pressure*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2022/04/120550_Werken-aan-weerbaarheid-tegen-desinformatie-eenzijdige-meningsvorming.pdf.